

Кілійське гирло

Імена та адреси укладачів інформаційного листа рамсарського ВБУ:

Стеценко Микола Пилипович, перший заступник начальника державної служби заповідної справи, Мінприроди України, вул. Урицького, 35, м. Київ, 01601, тел.: (044) 451 5904, E-mail: parks@parks.freenet.kiev.ua;

Костюшин Василь Анатолійович, к.б.н., координатор Чорноморської програми Ветландс Інтернешнл, вул. Комінтерну, 1, Київ, 01032, тел.: (044) 256 4862, e-mail: kv@wetl.kiev.ua.

Дата підготовки опису: 1 грудня 2003 р.

Географічні координати: 45° 22' пн. ш., 29° 42' сх. д.

Розташування: Північно-західне Причорномор'я. Угіддя є частиною дельти Дунаю і розташоване біля державного кордону з Румунією. За адміністративним поділом знаходиться в Кілійському районі Одеської області за 20-30 км південно-східніше від м. Кілія. Найбільшим населеним пунктом в околицях угіддя є м. Вилкове, а найближчими рамсарськими ВБУ – озеро Сасик та румунська частина дельти Дунаю. Інші гідрологічно пов'язані ВБУ: Чорне море, заболочені території нижньої частини дельти Дунаю.

Висота над рівнем моря: мінімальна – 0,2 м, максимальна – 0,6 м.

Площа: 32800 га

Короткий опис: Дельта Дунаю є екотонною зоною типу «річка-море» і характеризується надзвичайно високим рівнем видового та біотопічного різноманіття. Різноманіття водних біотопів, сприятливий клімат, висока продуктивність водойм, гарні захисні умови та близькість сільгоспугідь до полів зернових обумовлюють високу біологічну ємність дельти та її привабливість для водно-болотних птахів. Це широко відоме місце гніздування, линяння, зимівлі та зупинки водно-болотних птахів під час міграцій, велике нерестовище риб та амфібій. Тут розташовані кормові біотопи багатьох морських птахів.

Рамсарські критерії: 2, 3, 4, 5, 6, 8

Обґрунтування рамсарських критеріїв:

(2) Є місцем гніздування таких рідкісних птахів, як пелікан кучерявий *Pelecanus crispus* і чернь білоока *Aythya nyropha*, а також зимівлі казарки червоноволої *Rufibrenta ruficollis*.

(3, 4) Одне з не багатьох в Європі місць зростання рідкісних, реліктових та ендемічних видів водно-болотних рослин: водяного горіха плаваючого *Trapa natans*, сальвінії плаваючої *Salvinia natans*, латаття білого *Nymphaea alba*, глечиків жовтих *Najas flexilis*, плавуна щитолистого *Nymphoides peltata*, каулінії малої *Caulinia minor*, ряски горбатої *Lemna gibba*, вольфії безкореневої *Wolffia arrhiza*, колосняка чорноморського *Leymus sabulosus*, метлюги приморської *Apera maritima*, споришу розлогого *Polygonum patulum*. Екологічну якість угіддя визначають численні представники голінастих *Ciconiiformes*, крячкових *Sternidae* та качиних *Anatidae*.

(4, 8) Відоме нерестовище риб та місце розмноження амфібій.

(5) У всі сезони є місцем перебування величезної кількості водно-болотних птахів (яких тут регулярно перебуває понад 20 тис. особин) – мігрантів і тих, що гніздяться або зимують.

(6) В межах угіддя зареєстровано більше 1% європейських популяцій баклана малого *Phalacrocorax pygmaeus* та орлана-білохвоста *Haliaeetus albicilla*.

Фізичні особливості ВБУ: Головні рукави та протоки дельти характеризуються дуже сильною течією. В періоди високого стояння води острови затоплюються, а водойми, розташовані на них, наповнюються. Всі водойми дельти прісні, за винятком мілководних заток в її приморській частині. Хід седиментаційних процесів залежить від погодних умов у басейні Дунаю. Внаслідок значної ерозії і впливу осадів з каналів та моря, ВБУ характеризується значною мобільністю. Рівень води в дельті залежить від такого сезонного явища, як березневі повені. Найвищий рівень води спостерігається наприкінці березня і тримається 2-3 тижні. В цей час майже 95% території дельти затоплено водою. Між повенями середній рівень води досягає 80-180 см. Поверхневий стік у липні-серпні зменшується, а у вересні-жовтні досягає стійкої рівноваги. Рівень води, передусім у водоймах східної приморської частини угіддя, залежить від напрямку та сили вітру і

протягом доби може змінюватись на 90 см. Дунайська вода є помірно твердою з середньою мінералізацією. Вміст кисню знаходиться в межах нормальної насиченості, хоча відмічаються періоди його дефіциту (взимку) або надлишку (влітку). Гідрохімічний режим водойм, що знаходяться в межах угіддя, нестабільний. Температура і солоність води, особливо у приморській частині угіддя, зазнають істотних коливань, які значною мірою залежать від сильних вітрів східного напрямку. Так, у самому гирлі річки солоність води досягає 1,8‰. Замулення води в середньому складає 174 г/м³. Вода є найбільш каламутною в рукавах та каналах, тоді як у приморських затоках (як відкритих, так і закритих та напівзакритих), вона значно прозоріша. Каламутність води найбільша в червні, а найменша у жовтні-листопаді.

Фізичні особливості водозбірної території: Угіддя є дельтою Кілійського річища Дунаю. В його межах представлені заболочені ділянки, заплавні ліси, протоки, канали, алювіальні острови, прісноводні озера, піщані пасма, а в приморській частині – низькі піщані коси, що відокремлюють затоки від моря. Тут є й материкові острови, більшість з яких розташована між Очаківським та Старо-Стамбульським рукавами. До складу угіддя входить також смуга Чорного моря, завширшки 1 км, що оточує дельту зі сходу. Плескати острови алювіального походження відділяються один від одного різними за величиною каналами. В пониженій приморській частині вони впадають в систему відкритих мілководних заток, що відділяються від моря низькими мулисто-піщаними косами та підводними барами.

Гідрологічна цінність: Воду з гирла використовують для поливу рисових полів і потреб рибних господарств, а також для комунального водопостачання міст Вилкове та Кілія. Головний канал є основним судноплавним шляхом, який сполучає порт Усть-Дунайськ з іншими портами України та інших країн, які мають вихід до Дунаю.

Тип ВБУ: F, L, 9

Екологічні особливості: Рослинність дельти є надзвичайно багатого, з переважанням гідрофільних рослинних асоціацій. Ценози боліт, відкритих плес, підтоплених рівнинних лісів, заплавних лук та галофітні угруповання включають 651 вид судинних рослин, зокрема мітлиці велетенську *Agrostis gigantea* і повзучу *A. stolonifera*, китник лучний *Alopecurus pratensis*, азоли каролінську *Azolla caroliniana* і папоротевидну *A. filiculoides*, осоки гостру *Carex acuta*, гостровидну *C. acutiformis* і несправжньосмикавцеву *C. pseudocyperus*, пирії азівський *Elytrigia maotica* і повзучий *E. repens*, кермеки південнобузький *Limonium hupanicum* і Мейєра *L. meyeri*, латаття біле *Nymphaea alba*, плавун щитолистий *Nymphoides peltata*, глечики жовті *Nuphar lutea*, очерет звичайний *Phragmites australis*, рдесники гребінчастий *Potamogeton pectinatus* і пронизанолистий *P. perfoliatus*, покісницю розставлену *Rusciniella distans*, верби біла *Salix alba* і попелясту *S. cinerea*, кугу озерну *Schoenoplectus lacustris*, рогози вузьколистий *Typha angustifolia* і широколистий *T. latifolia* та водяний горіх плаваючий *Trapa natans*. Більшість рослин належать до літорального флористичного комплексу. Острови Кілійського гирла, вкриті озерною та болотною рослинністю, головним чином, очеретом звичайним *Phragmites communis*, рогозом вузьколистим *Typha angustifolia* та представниками родів їжача голівка *Sparganium* і осока *Carex* sp. На більш підвищених ділянках зростають верба біла *Salix alba*, живокіст *Symphytum* sp., паслін солодко-гіркий *Solanum dulcamara*. Рослинність водойм представлена багатьма зануреними та плаваючими видами, зокрема, великі ділянки вкривають валіснерія спіральна *Vallisneria spiralis*, сальвінія плаваюча *Salvinia natans* (релікт), горіх водяний плаваючий *Trapa natans* (релікт), латаття біле *Nymphaea alba*, кушир темно-зелений *Ceratophyllum demersum*, різуха *Najas*. Піщані та мулисті коси зайняті солянками *Salsola*, колосняком китицевим *Leymus racemosus*, нетребою *Xanthium*, мати-й-мачухою звичайною *Tussilago farfara*. Уздовж 12-кілометрової приморської смуги великих островів можна побачити обліпиху крушиновидну *Hippophae rhamnoides*, зарості якої займають майже 60 га. Навесні та влітку мілководні затоки та мілководдя на затоплених островах добре прогриваються і характеризуються високою продуктивністю. Тут є всі умови для розвитку планктону, нектону та бентосу (насамперед ракоподібних, молюсків та личинок комах), що забезпечує багату кормову базу для хребетних тварин.

Цінна флора: Флора дельти Дунаю налічує 65 ендеміків Понто-Каспійського флористичного комплексу. 16 видів занесено до Червоної книги України.

Цінна фауна:

Ссавці: нориця звичайна *Microtus arvalis*, тхір лісовий *Mustela putorius*, кутора мала *Neomys anomalus*, собака єнотоподібний *Nyctereutes procyonoides*, ондатра *Ondatra zibethica*, кабан *Sus scrofa*, кріт європейський *Talpa europaea* та лисиця звичайна *Vulpes vulpes*. Види з Червоної книги України: видра *Lutra lutra* (категорія II), норка європейська *Mustela lutreola* (категорія II), нориця водяна *Arvicola terrestris* (категорія III), горностаї *Mustela erminea* (категорія IV).

Птахи. Загальна кількість водно-болотних птахів, що розмножуються в межах угіддя, становить 25 тис. пар, які гніздяться переважно в очереті, заплавлених лісах, на невеличких островах і півостровах. Найчисленнішими серед птахів, що гніздяться, є крячки річковий *Sterna hirundo* (до 5,5 тис. пар), рябодзьобий *S. sandvicensis* (до 5 тис. пар) і малий *S. albifrons* (60 пар), баклан великий *Phalacrocorax carbo* (до 4 тис. пар), чепура мала *Egretta garzetta* (430 пар), лиска *Fulica atra* (500 пар), квак *Nycticorax nycticorax* (490 пар), крижень *Anas platyrhynchos* (250 пар), мартин жовтоногий *Larus cachinnans* (2420 пар). Тут також гніздяться види з Червоної книги України: малий баклан *Phalacrocorax pygmaeus* (до 750 пар), пелікан кучерявий *Pelecanus crispus* (3 невдалі спроби гніздування), чапля жовта *Ardeola galloides* (до 125 пар), чернь білоока *Aythya nyroca* (до 120 пар), зуйок морський *Charadrius alexandrinus* (10 пар), кулик-сорока *Haematopus ostralegus* (6 пар). Малий баклан та пелікан кучерявий, а також тонкодзьобий кроншнеп *Numenius tenuirostris*, який зрідка зустрічається тут на прольоті, занесені також до Європейського Червоного списку. Крім того, в Кілійській дельті під час годівлі та линяння зустрічається ще один рідкісний вид, що охороняється, – пелікан рожевий *Pelecanus onocrotalus*. Кілійське гирло є важливим місцем линяння лебедя-шипуну *Cygnus olor*, лиски *Fulica atra*, гуски сірої *Anser anser* та крижня *Anas platyrhynchos*. Восени та навесні тут можна зустріти до 133 видів мігруючих птахів. Серед водно-болотних видів найчисленнішими є представники рядів гусеподібні *Anseriformes*, норці *Podicipediformes*, сивкоподібні *Charadriiformes*, голінасті *Ciconiiformes* та веслоногі *Pelecaniformes*. У міграційних скупченнях найчастіше та у найбільшій кількості представлені крижень *Anas platyrhynchos* (до 23 тис. особин), чернь білоока *Aythya nyroca* (до 1800 ос.), чирянка велика *Anas querquedula* (до 11,5 тис. ос.), лиска *Fulica atra* (до 8 тис. ос.), гуска сіра *Anser anser*, лебідь-шипун *Cygnus olor* (до 4,5 тис. ос.), мартин жовтоногий *Larus cachinnans* (до 2,5 тис. ос.), шилодзьобка *Recurvirostra avosetta* (до 2,8 тис. ос.), кулик-сорока *Haematopus ostralegus* (250 особин), баклани великий *Phalacrocorax carbo* (до 20 тис. ос.) і малий *P. pygmaeus* (до 3 тис. ос.), пелікан рожевий *Pelecanus onocrotalus* (до 2,5 тис. ос.), колпиця *Platalea leucorodia* (до 1,4 тис. ос.), коровайка *Plegadis falcinellus* (до 4,8 тис. ос.) та інші. Проліт проходить переважно уздовж узбережжя, з місяцями відпочинку на затоках та піщаних косах. Загальна кількість мігрантів, що щорічно пролітають цим районом, становить близько 2-3 мільйони птахів. На зимівлю тут можуть залишатися до 28 тис. птахів. Серед зимуючих птахів найпомітнішими є качки (крижень, свищ, чирянка мала, чернь червоноголова, чернь білоока тощо), гуска сіра (до 6,8 тис. особин), казарка червоноголова, лебідь-кликун (до 2,5 тис. ос.), мартини (звичайний, сріблястий, сизий), а також лиска і кроншнеп великий. У нетривалі періоди холодів, що зрідка трапляються в Приазов'ї та на Північному Каспії, птахи, що зимують в цих регіонах, відлітають до дельти Дунаю.

Рептилії: черепаха болотна *Emys orbicularis*.

Амфібії: ропуха зелена *Bufo viridis*, квакша звичайна *Hyla arborea*, жаба їстівна *Rana esculenta* та жаба озерна *R. ridibunda*.

Риби: лящ звичайний *Abramis brama*, білизна звичайна *Aspius aspius*, плоскирка європейська *Blicca bjoerkna*, карась звичайний *Carassius carassius*, короп європейський *Cyprinus carpio*, щука звичайна *Esox lucius*, в'язь звичайний *Leuciscus idus*, судак звичайний *Luciopeca luciopeca*, окунь звичайний *Perca fluviatilis*, плітка звичайна *Rutilus rutilus*, краснопірка звичайна *Scardinius erythrophthalmus*, сом європейський *Silurus glanis* та лин звичайний *Tinca tinca*. До складу іхтіофауни входять переважно місцеві, в тому числі і прохідні, види риб. Мілководні ділянки заток, що добре прогріваються, є місцем нересту та росту мальків багатьох коропових риб і дунайських оселедців (оселедець чорноморсько-азовський *Alosa kessleri pontica*, пузанок чорноморський *A. caspia nordmanni*). До Червоної

книги України занесені: категорія I – лосось дунайський *Hucho hucho ssp. hucho* (ендемичний підвид); категорія II – стерлядь *Acipenser ruthenus*, йорж смугастий *Gymnocephalus schraetser*, білуга чорноморська *Huso huso* та умбра звичайна *Umbrakramerii*; категорія III – чоп малий *Zingel streber ssp. streber* та чоп звичайний *Z. zingel*.

Безхребетні: Червона книга України: категорія I – стрілки Ліндена *Coenagrion lindenii* та Меркурія *C. mercuriale*; категорія III – турикаспія лінка *Turricaspia lincki*. Серед гідробіонтів найчисленнішими є прісноводні мешканці, але також добре представлені види так званого Понто-Каспійського комплексу, зокрема копеподи *Eurytemora affinis*, *Eurytemora vorax* та ін.

Соціальні та культурні цінності: Угіддя є важливим центром відпочинку, має велике значення для екологічної освіти та наукових досліджень. У Кілійському гирлі знаходиться невелике мальовниче місто Вилкове, більша частина якого розкинулась на островах. Його характерною особливістю є численні канали та протоки, що надають місту дуже своєрідного вигляду і завдяки чому в народі його називають українською Венецією. Вилкове є одним із старовинних центрів старообрядництва. Традиційним видом діяльності місцевих мешканців є рибальство. Воду з гирла використовують для поливу рисових полів і потреб рибних господарств, а також для комунального водопостачання міст Вилкове та Кілія. Головний канал є основним судноплавним шляхом, який сполучає порт Усть-Дунайськ з іншими портами України та інших країн, які мають вихід до Дунаю.

Землеволодіння: ВБУ: державна та колективна форми власності. Прилеглі землі: державна, колективна та приватна форми власності.

Поточне землекористування: ВБУ: На заповідних ділянках Дунайського біосферного заповідника заборонено всі види землекористування. Поза заповідною зоною всі види використання природних ресурсів (полювання, в т. ч. спортивне, рибальство, розведення риби, випасання худоби та коней, вилов жаб, рекреація тощо) знаходяться під контролем і лімітуються. Прилеглі землі: Практикуються всі перелічені вище форми природокористування, а також традиційне фермерство (виноградарство, вирощування рису, заготівля молдавського очерету тощо). Адміністрація Дунайського біосферного заповідника впроваджує в Кілійському гирлі екотуризм.

Чинники (минулі, сучасні або потенційні), несприятливі для угіддя, в т. ч. зміни у природокористуванні або проекти розвитку: Забруднення територій, масове випасання худоби, обробка землі, неконтрольоване випалювання очерету та незаконні рибальство і мисливство.

Вжиті природоохоронні заходи: Рамсарське угіддя (3UA003). Входить до складу Дунайського біосферного заповідника, створеного за наказом Президента України від 10 серпня 1998 р. на основі заповідника «Дунайські плавні» шляхом розширення його території. У 1999 р. створено Міжнародний румунсько-український біосферний заповідник «Дельта Дунаю».

Запропоновані, але ще не виконані природоохоронні заходи: Розробляються пропозиції щодо зонування та планування землекористування.

Проведені наукові дослідження: У дослідженні території беруть участь наукові Дунайського біосферного заповідника, інститутів НАН України (ботаніки, зоології та біології південних морів), Міністерства освіти (Одеський державний університет, Одеський гідрометеорологічний інститут) та Українського наукового центру морської екології.

Сучасний стан екологічної освіти, просвіти, інформування та виховання: Впроваджується через буклети, плакати, статті у періодичних виданнях. Крім того, проводяться тренінги в рамках програми біосферного заповідника.

Сучасний стан рекреації і туризму: Адміністрація Дунайського біосферного заповідника впроваджує екотуризм у Кілійському гирлі.

Юрисдикція: У межах Дунайського біосферного заповідника за охорону природи відповідає його адміністрація, а на інших територіях – землекористувачі (установи, товариства, місцеві жителі) та місцеві органи влади. Контроль у галузі охорони природи здійснюють адміністрація Дунайського біосферного заповідника та Державне управління екобезпеки в Одеській області.

Орган управління ВБУ: Державне управління екології та природних ресурсів в Одеській області. Адреса: вул. Канатна, 83, Одеса, 65107, тел: (0482) 28-38-72, e-mail: steibs@te.net.ua.

Джерела інформації:

- 1) Стеценко М. П., Парчук Г. В., Клестов М. Л., Осипова М. О., Мельничук Г. О., Андрієвська О. Л. Водно-болотні угіддя України: Інформаційні матеріали / Під ред. М. П. Стеценка. – Київ, 1999.
- 2) Directory of Azov-Black Sea Coastal Wetlands: Revised and updated / Ed. by Gennadiy Marushevsky. – Kyiv: Wetlands International, 2003. – 235 pp., 81 maps.